

писаної *Г. Смотрицьким*. Він вже в перших рядках заявляє, що Біблія повинна допомогти православним у боротьбі з “єретиками” (“избавитися тревльнення противных ветров еретических ухищрения”). *Г. Смотрицький* навіть полемізує з ними. Таким чином, поширення різних реформаційних течій знаходило відгук і в найбільшій пам’ятці острозького друкарства, яку, в певному сенсі, можна розглядати як відповідь радикальній реформаційній пропаганді. Подібне навантаження несли також і деякі інші острозькі видання. Так, надрукована в Острозі “*Книга про поетичество*” (1594) та “*Маргарит*” *Іоана Златоуста* (1595) повинні були показати відмінність поглядів “єретиків” від поглядів отців церкви, на які вони посилалися. У передмові до “*Книги...*” здійснено зіставлення вчень “єретиків” та поглядів Василя Великого і зроблено висновок, що вони відрізняються як “твань від сонця”. Цінність книги Златоуста визначалась не в останню чергу тим, що там обґрунтовувався і захищався догмат про трійцю.

У той самий час українські культурні діячі використовували все корисне, що міг дати реформаційний рух, але не зв’язуючи себе з ним. Православні полемісти запозичували із творів протестантів факти та ідеї; князь *В.-К. Острозький* доручив протестантам давати відповідь опонентам православних у питаннях церковної унії – *Мотивилу* (відповідь на твір *П. Скарти* “Про єдність церкви Божої...”) та *М. Бронеському* (“*Апокрисис*”). У боротьбі за права “дисидентів” у Речі Посполитій православні й протестанти часто виступали спільно, роблячи навіть спроби релігійного порозуміння. Як приклад, можна навести проект релігійного об’єднання православних, лютеран, кальвіністів, чеських братів на Віленському з’їзді у 1599 р., куди мав прибути князь *В.-К. Острозький* із вченими православними священиками (серед яких могли бути викладачі чи випускники

ОА або члени острозького гуртка). Про релігійну толерантність князя *В.-К. Острозького*, а певною мірою і про атмосферу, що панувала в Острозі та ОА наприкінці XVI – на початку XVII ст., свідчили сімейні зв’язки з протестантськими родинами. Дочки князя *В.-К. Острозького* були одружені з Я. Кішкою, протектором соцініан, та К. Радзивилом (Радзивилом), керівником кальвіністів у Великому князівстві Литовському.

Література: Грушевський М. С. З історії релігійної думки на Україні // *Духовна Україна: Зб. творів*. – Київ, 1994. – С. 53-61; Його ж. *Історія української літератури*. – Київ, 1995 (перевид.). – Т. 5. – Кн. 2: Перше Відродження (1580-1610). – С. 36-45; Його ж. *Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII віці // Духовна Україна: Зб. тв.* – Київ, 1994. – С. 178, 184-185; Дмитриєв М. В. *Православие и Реформация*. – Москва, 1990. – С. 106-108; *Історія релігії в Україні*. – Київ, 2002. – Т. 5: Протестантизм. – С. 31-94, 105-183; Ульяновський В. І. *Історія церкви та релігійної думки в Україні*. – Київ, 1994. – Кн. 2. – С. 183-184, 206.

Віктор Атаманенко

Римша Андрій
(* близько 1550, с. Пенчина –
† після 1595)

Український і білоруський поет, культурний діяч. Походив із дрібношляхетської родини (гербу “Півкозич”). Як сам зазначає у “*Декетеросі*”, одному зі своїх творів, народився в с. Пенчині на Новогрудщині (тепер Брестська область Білорусі). Близькість родинного гнізда до значних кальвіністських осередків (Новогрудка, Кльоцка, Берестя та Несвіжа) і до володінь покровителів кальвінізму Радзивилів (Радвилів), без сумніву, визначили подальшу долю майбутнього поета. З 1572 р. перебував на службі у Радзивилів – Миколи “*Рудого*” та його сина Кшиштофа. Ровесник Р., один із героїв Лівонської війни і

герой його поеми “Декетерос” Криштоф Радзивіл (згодом одержав прізвисько “Перун”) розпочав власну військову діяльність якраз 1572 року. І подальша доля Р. – військова, поетична, службова тощо – була пов’язана з цим можновладцем.

Р. був добре освіченою людиною. Обставини і місце здобуття освіти невідомі, але за межі Великого князівства Литовського він не виїздив і, таким чином, навчався десь на батьківщині. Очевидно, набув її у якомусь кальвіністському навчальному закла-

<p>Місяць січня, погєбернєнкѣ січня, простѣ сьвєтънѣ •</p> <p>Двадцять три днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць фєврєля, погєбернєнкѣ фєврєля, простѣ вєднєнѣ •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць мартєвє, погєбернєнкѣ мартєвє, простѣ мартєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць апрїлєвє, погєбернєнкѣ апрїлєвє, простѣ квітєчєнѣ •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць майєвє, погєбернєнкѣ майєвє, простѣ майєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць юнєвє, погєбернєнкѣ юнєвє, простѣ червєчєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць лєвєвє, погєбернєнкѣ лєвєвє, простѣ лєвєчєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць серпєнєвє, погєбернєнкѣ серпєнєвє, простѣ серпєчєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць верєсєнєвє, погєбернєнкѣ верєсєнєвє, простѣ верєсєчєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць жовтєвє, погєбернєнкѣ жовтєвє, простѣ жовтєчєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць листопадєвє, погєбернєнкѣ листопадєвє, простѣ листопадєчєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць грудєнєвє, погєбернєнкѣ грудєнєвє, простѣ грудєчєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p>	<p>Місяць січня, погєбернєнкѣ січня, простѣ сьвєтънѣ •</p> <p>Двадцять три днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць фєврєля, погєбернєнкѣ фєврєля, простѣ вєднєнѣ •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць мартєвє, погєбернєнкѣ мартєвє, простѣ мартєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць апрїлєвє, погєбернєнкѣ апрїлєвє, простѣ квітєчєнѣ •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць майєвє, погєбернєнкѣ майєвє, простѣ майєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць юнєвє, погєбернєнкѣ юнєвє, простѣ червєчєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць лєвєвє, погєбернєнкѣ лєвєвє, простѣ лєвєчєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць серпєнєвє, погєбернєнкѣ серпєнєвє, простѣ серпєчєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць верєсєнєвє, погєбернєнкѣ верєсєнєвє, простѣ верєсєчєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць жовтєвє, погєбернєнкѣ жовтєвє, простѣ жовтєчєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць листопадєвє, погєбернєнкѣ листопадєвє, простѣ листопадєчєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p> <p>Місяць грудєнєвє, погєбернєнкѣ грудєнєвє, простѣ грудєчєвє •</p> <p>Двадцять шєсть днєвє двѣ днѣ сьвєтънє днѣ сьвєтънє вєрєднѣ сталєвє рѣтє двѣрѣ •</p>
---	---

ді. Такі, зокрема, існували в Бересті, Несвіжі, Слуцьку, Кльоцьку, Вільні. Гіпотетично висока освіта в галузі філології та точних наук (астрономія та математика) знаходить підтвердження у найбільш ранньому творі Р. (“Хронологія”) та листі князя В.-К. Острозького до Кр. Радзивила. Літературознавчий багаж Р. найкраще охарактеризував В. Перетц, який дійшов висновку, що де б поет не одержав освіту, можна сказати напевно, що він добре володів тими літературними формами, які були модними в його час. Питання про можливе навчання Р. в ОА, як і його перебування тут, не можна вважати остаточно з’ясованими, оскільки прямі вказівки на цей факт його біографії відсутні. Ні друкування “Хронології” в Острозі, ні згадка імені Р. в листі князя В.-К. Острозького за остаточної аргумент, на нашу думку, вважатись не можуть. Але припущення про можливе навчання чи викладацьку діяльність Р. в Острозі є досить поширеним в історичних працях. Відтак, відвідини ним Волині могли бути пов’язаними із налагодженням контактів православних із протестантами, допомогою кальвіністських громад у налагодженні функціонування ОА тощо.

Після завершення військових дій (Римша брав участь у 1582 р. в облозі Пскова), поет супроводжував Кр. Радзивілла в поїздки по Інфлянтах (Лівонія), а потім жив у його маєтку Девенішки (Дзевенішки Ошмянського повіту, тепер – Литва), де працював над поемою про ратні подвиги свого патрона. Після цього ще жив у Біржах. При дворі Кр. Радзивілів було створено своєрідний культурний осередок, одним з найактивніших учасників якого був Р. Найбільш тісні та дружні стосунки зав’язались у нього з Я. Радваном, Я. Козаковичем, Е. Пельгримовським, С. Рісінським. На травень 1590 р. припадає остання документальна згадка про Р.: він одержав з королівської канцелярії приповідний лист на набір загону для участі у можливій війні

з турками. Останнім фактом його біографії є переклад у 1593 р. “Хорографії” А. Полака, який було опубліковано 1595 року.

Щодо зв’язків Р. з Острогом, князями Острозькими, то можна говорити про те, що він міг знати швагра Кр. Радзивила, князя Януша Острозького (останні діяли спільно у передовій сторожі під час великолуцької кампанії у 1580 р.); особисто чи заочно був знайомий зі старим князем, іншими представниками родини (Єлизавета і Катерина Острозькі були одружені з Кр. Радзивилом).

К. Харлампович, В. Перетц, Є. Карський вважали “Хронологію” учнівським твором, звідси, у зіставленні з місцем друку, випливало, що Р. навчався в Острозі; крім того, К. Харлампович називав цей твір першим плодом Острозької школи та стверджував, що Р. навіть міг бути її викладачем. Відтак, цей факт на сьогодні фігурує в більшості досліджень та довідкових видань. Однак Р. на час створення ОА було майже 30 років. Це був не найкращий вік для навчання. До того ж Р. міг цілком здобути освіту в якомусь “єдиновірному” для нього кальвіністському освітньому осередку. Так чи інакше, друкування “Хронології” в Острозі та згадка в листі князя В.-К. Острозького “математика і астронома” Р. свідчать про його контакти з ОА чи навіть про перебування тут. Опоередковано ці зв’язки простежуються і через віленську друкарню Мамоничів, з якої вийшли в світ “Граматыка” 1586 р., створена в Острозі, та епіграми Р. Дослідник литовського книгодрукування О. Анушкін, крім того, вказує, що Р., будучи наближеним до Радзивілів, саме через них був зв’язаний з князем В.-К. Острозьким.

Р. виявив свій хист у різних галузях: військовій, організаційно-управлінській, навчально-дидактичній, перекладацькій, літературній. Та найзначнішим був його внесок у розвиток книжної поезії білоруського й українського народів. Головна заслуга його

як поета полягає в тому, що на його творчості яскраво позначились пошук шляхів розвитку східнослов'янської версифікації, шукання тодішніми літераторами нових форм і засобів, впровадження в ужиток нових літературних жанрів. Не можна залишити поза увагою і факт прояви відповідальності й гордості за власні творіння: Римша першим із східнослов'янських поетів поставив своє ім'я під віршами. Дослідники книжної літератури кінця XVI – початку XVII ст. одностайно пов'язували перший етап засвоєння українськими та білоруськими поетами силабічного віршування з іменем Р. Не всі праці, створені Р., є відомими. Дослідники називають близько двадцяти різножанрових творів цього автора. Хоча ідентифікація деяких з них має гіпотетичний характер. Окрім надрукованої в Острозі “Хронології”, найбільш відомим твором Р. є поема “Декетерос”, написана у 1583 р. “марта в остатний день” і надрукована у Вільно Д. Ленчицьким у 1585 р. коштом автора. Складається вона з 25 частин (2200 рядків). На думку Р. Радішевського, Р. є можливим автором поеми “Rozprawa starego żołnierza”, створеної в маєтках Острозьких і надрукованої у 1595 р. у Кракові. Якщо це справді так, то Р. можна вважати і автором вірша на герб князів *Острозьких*, вміщеного у цьому творі. В. Перетц вказував на відображення в творчості Р. процесу засвоєння нової для східнослов'янських земель версифікаційної техніки, зразками якої були вірші польських поетів. Правда, відзначаючи певний збіг прийомів Р. з польськими зразками, він знаходить немало подібності з українськими піснями і прямо вказує на близькість окремих двовіршів “Хронології” до народного розміру (пісні “Ой, джигуне, джигуне” та “Казав мені батько”). Новаторство А. Римші відзначають і в започаткованому ним пошуку якихось нових форм між дво- та чотиривіршем та вживанні “випадкового” леонінського вірша, через

який пізніше відбувся перехід до силабо-тонічного віршування. Творчість поета сприяла оновленню жанрово-стилістичних форм української та білоруської літератури (епіграми-панегірики, діаріуші, акровірші, поеми, двовірші, чотиривірші, значні поетичні праці).

Публікації: Которогоса мѣсяца што за старыхъ вековъ дѣло короткое описание (фотокопія цієї унікальної листівки в каталозі: Запаско Я., Ісаєвич Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. – Львів, 1981. – Кн. I (1574-1700). – С. 27); Перетц В. Н. Малорусские вирши и песни в записках XVI-XVII вв. // Известия ОРЯС. – 1889. – Т. 4. – С. 869-938, 1218-1303; Його ж. Историко-литературные исследования и материалы. – С.-Петербург, 1900. – Т. 1. – С. 69-77; Українська поезія. Кінець XVI – початок XVII ст. / Упоряд. В. П. Колосова, В. І. Крекотень. – Київ, 1978. – С. 70 (на с. 67-68 текст “Хронології”).

Література: Атаманенко В. Б., Пасічник І. Д. Андрій Римша (близько 1550 – після 1595) // Острозькі просвітники XVI – XX ст. – Острог, 2000. – С. 67-83; Грушевський М. С. Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII віці // Духовна Україна: Зб. тв. – Київ, 1994. – С. 182; Грынчык М. М. Шляхі беларускага вершаскладання. – Мінск, 1973; Ісаєвич Я. Д. Преємники першопечатника. – Москва, 1981. – С. 8, 14; Кавалёў С. В. Героіка-эпічная паэзія Беларусі і Літвы канца XVI ст. – Мінск, 1993; Немировский Е. Л. Иван Федоров (около 1510-1583). – Москва, 1985. – С. 163-164, 177, 184; Сулима М. М. Українське віршування кінця XVI – початку XVII ст. – Київ, 1985; Харлампович К. Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви. – Казань, 1898. – С. 252, 275.

Віктор Атаманенко